

Warszawa, 19 kwietnia 2019 r.

dr Konrad Walczuk

Autoreferat

1. Imię i nazwisko.

Konrad Walczuk

2. Posiadane dyplomy, stopnie naukowe

W latach 1997-2002 odbywałem w trybie dziennym studia magisterskie na kierunku prawo, w zakresie prawa, na Wydziale Prawa, Prawa Kanonicznego i Administracji Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, zakończone uzyskaniem w dniu 17 czerwca 2002 r. tytułu magistra.

Ponadto w latach 2001-2002 odbyłem staż w Katedrze Prawa Państwowego (obecnie Katedra Prawa Konstytucyjnego) na Wydziale Prawa Uniwersytetu Komeńskiego w Bratysławie (Słowacja), a także ukończyłem kurs języka słowackiego dla zaawansowanych na Wydziale Filozofii tego uniwersytetu.

W latach 2002-2007 odbywałem w trybie dziennym prawnicze studia doktoranckie, będąc doktorantem w Katedrze Filozofii Prawa, a następnie w Katedrze Prawa Konstytucyjnego na Wydziale Prawa, Prawa Kanonicznego i Administracji KUL.

W 2004 r. uzyskałem roczne stypendium doktoranckie na Wydziale Prawa oraz na Wydziale Filozofii Uniwersytetu Komeńskiego w Bratysławie. W tym też roku uczestniczyłem w zorganizowanej pod auspicjami Słowackiej Akademii Nauk i Uniwersytetu Komeńskiego Szkole Prawa Słowackiego. Następnie w latach 2005-2006 zostałem stypendystą Międzynarodowego Funduszu Wyszehradzkiego, w związku z czym kontynuowałem studia w Bratysławie.

W 2006 r. ukończyłem Kurs Obronny na Wydziale Strategiczno-Obronny Akademii Obrony Narodowej w Warszawie.

W grudniu 2008 r. odbyła się obrona mojej rozprawy doktorskiej zatytułowanej „Wolność wypowiedzi w konstytucyjnych systemach praw człowieka Polski, Słowacji i Republiki Czeskiej”. Promotorem doktoratu był dr hab. Dariusz Dudek, prof. KUL, natomiast recenzentami specjalizującymi się w poszczególnych elementach (gałęziach prawa) związanych z dysertacją: prof. dr hab. Tadeusz Jasudowicz, prof. dr hab. Wojciech Łączkowski oraz dr hab. Krzysztof Skotnicki, prof. UŁ.

W dniu 13 stycznia 2009 r. uchwałą Rady Wydziału Prawa, Prawa Kanonicznego i Administracji KUL uzyskałem stopień naukowy doktora nauk prawnych w zakresie prawa.

3. Informacje o dotychczasowym zatrudnieniu w jednostkach naukowych

W latach 2010-2013 byłem adiunktem w Katedrze Prawa Wydziału Ekonomicznego Politechniki Radomskiej (obecnie Uniwersytet Technologiczno-Humanistyczny im. Kazimierza Pułaskiego). W tym czasie prowadziłem zajęcia na kierunku Administracja. Poza dydaktyką aktywnie wspierałem działalność naukowo-społeczną studentów, realizowaną przede wszystkim w ramach Koła Naukowego Administratywistów (którego byłem opiekunem).

W latach 2011-2016 byłem adiunktem w Instytucie Administracji, Samorządu i Prawa na Wydziale Nauk Ekonomicznych i Prawnych Uniwersytetu Przyrodniczo-Humanistycznego w Siedlcach (WNEiP UPH).

Dodatkowo w latach 2013-2015 sprawowałem funkcję zastępcy dyrektora Instytutu Administracji, Samorządu i Prawa WNEiP UPH, w tym także samodzielnie – bez powołanego dyrektora – zarządzałem Instytutem.

Ponadto pełniłem na UPH szereg funkcji organizacyjnych, wśród nich: w latach 2010-2016 byłem członkiem Rady WNPiA UPH, członkiem Wydziałowej Komisji ds. Współpracy z Zagranicą i Koordynacji Programów Międzynarodowych WNEiP UPH, członkiem Wydziałowej Komisji ds. Promocji i Rozwoju WNEiP UPH; w latach 2012-2016 członkiem Uczelnianej Komisji Dyscyplinarnej ds. Studentów UPH oraz członkiem Rady Instytutu Administracji Samorządu i Prawa WNEiP UPH. Również na UPH aktywnie wspierałem działalność naukowo-społeczną studentów (głównie konferencyjną i publikacyjną), realizowaną przede wszystkim w ramach Koła Naukowego Administratywistów (którego byłem opiekunem).

Od 2016 r. jestem adiunktem w Instytucie Prawa i Administracji Obronnej na Wydziale Bezpieczeństwa Narodowego Akademii Obrony Narodowej, od X 2016 r. Akademii Sztuki Wojennej (ASzWoj) w Warszawie.

Poza zatrudnieniem na wskazanych uczelniach prowadziłem zajęcia na zlecenie m.in. na Uniwersytecie Warszawskim (w latach 2006-2014 Wydział Geografii i Studiów Regionalnych; w latach 2013-2014 Studium Europy Wschodniej; od 2018 r. Centrum Studiów Samorządu Terytorialnego i Rozwoju Lokalnego) i na Wydziale Prawa, Prawa Kanonicznego i Administracji Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego Jana Pawła II (w latach 2016-2017).

4. Wskazanie osiągnięcia wynikającego z art. 16 ust. 2 ustawy z dnia 14 marca 2003 r. o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki (Dz. U. 2017 r. poz. 1789):

a) tytuł osiągnięcia naukowego

Wspólnotowa wolność religijna w Republice Słowackiej. Aspekty instytucjonalno-prawne.

b) autor, tytuł publikacji, rok wydania, nazwa wydawnictwa, recenzenci wydawniczy

K. Walczuk, *Wspólnotowa wolność religijna w Republice Słowackiej. Aspekty instytucjonalno-prawne*, Kraków 2019, Wydawnictwo Ośrodka Myśli Politycznej, ISBN 978-83-66112-11-7, ss. 371 (384)

Recenzenci wydawniczy:

- 1) Dr hab. Piotr Stanisław, prof. KUL
- 2) Dr Wolfgang Wieshaider, prof. Uniw. Wiedeńskiego

c) omówienie celu naukowego ww. pracy i osiągniętych wyników wraz z omówieniem ich ewentualnego wykorzystania

Zagadnienia wstępne

Wybór tematu uzasadnia deficyt publikacji z zakresu słowackich uregulowań prawnowyznaniowych – jak się okazuje szczególnie dotkliwy w odniesieniu do najbliższego sąsiada. Ponadto ostatnie lata przyniosły na Słowacji radykalne zmiany dotyczące rejestracji kościołów i wspólnot religijnych, w efekcie czego opracowanie tytułowego zagadnienia może być ciekawe również dla słowackich czytelników (co potwierdzają ich pierwsze reakcje). W polskiej literaturze prawniczej pojawiły się jedynie pojedyncze opracowania dotyczące poszczególnych zagadnień z zakresu słowackiego prawa wyznaniowego, do których też zostały poczynione odwołania. Brakuje natomiast w miarę kompleksowego opracowania tytułowego zagadnienia. Co ważne, także w literaturze słowackiej pojawiły się jedynie nieliczne prace w większym lub mniejszym stopniu zakresem odpowiadające zamierzeniom zawartym w przedmiotowej monografii.

Przy wyborze tematu decydujące znaczenie miała wiedza nabyta przeze mnie w czasie kilkuletnich studiów na Wydziale Prawa i na Wydziale Filozofii Uniwersytetu Komeńskiego w Bratysławie oraz doświadczenia zawodowe zdobyte podczas wykonywania funkcji głównego specjalisty w Departamencie Wyznań Religijnych oraz Mniejszości Narodowych i Etnicznych polskiego Ministerstwa Spraw Wewnętrznych i Administracji oraz innych czynności zawodowych wykonywanych tak w Polsce, jak i na Słowacji.

Przedmiot i cel naukowy

Wolności i prawa dotyczące szeroko rozumianej wolności sumienia i swobody praktykowania wierzeń oraz religii bezsprzecznie należą do podstawowych wolności i praw człowieka. Mimo osobistego i indywidualnego charakteru sumienia ludzkiego, ważnym aspektem wolności człowieka z nim związanych jest swoboda ich uzewnętrzniania. Stąd też tak ważną rolę pełnią różnego rodzaju wspólnoty religijne.

Funkcjonowanie w społeczeństwie zorganizowanym w formie państwa kościołów i innych wspólnot religijnych wymaga stosownych regulacji prawnych. Wynika to z samego charakteru organizacji państwowej – chociaż konieczność ta nie oznacza niezbędności regulowania wszystkich aspektów ich działalności. Z natury samej wolności wypływa bowiem niezbędność swobody.

Przedmiotem publikacji stanowiącej moje osiągnięcie w rozumieniu ustawy o stopniach naukowych jest otoczenie prawne oraz działalność wspólnot religijnych (określanych m.in. jako kościoły, wspólnoty religijne, wspólnoty wyznaniowe, organizacje religijne, organizacje wyznaniowe, związki wyznaniowe, związki religijne, wyznania) o uregulowanej sytuacji prawnej na Słowacji. Natomiast jej celem ukazanie systemu relacji państwo-związki wyznaniowe w jego całościowym aspekcie oraz najbardziej charakterystycznych i oryginalnych cech rozwiązań słowackich. Poza efektem poznawczym wywód ukierunkowany jest na umożliwienie wykorzystania słowackich

rozwiązań w polskich warunkach, bądź też odrzucenie ich, po uwzględnieniu słowackich doświadczeń.

Tego rodzaju szerokie podejście, pożądane z punktu widzenia założeń przyświecających powstaniu dysertacji, wymagało zastosowania w pewnym zakresie uogólnień i wyłączenia z rozważań niektórych kwestii szczegółowych. Należą do nich np. zagadnienia związane z prawem pracy, choć też w opracowaniu zostały zawarte odwołania do literatury dotyczącej tego elementu.

W szczególności przedstawione zostały najistotniejsze elementy systemu relacji między państwem a związkami wyznaniowymi, takie jak: charakterystyka normatywów i *quasi* normatywów regulujących sferę stosunków państwowo-kościelnych, ocena możliwości zakładania organizacji religijnych oraz prowadzenia nieskrępowanej działalności przez te organizacje, rejestracja i uzyskiwanie osobowości prawnej przez wspólnoty religijne oraz ich jednostki organizacyjne, kwestia równouprawnienia wspólnot religijnych, warunki i ograniczenia w aktywności związków religijnych w sferze stosunków publicznoprawnych, warunki i ograniczenia w prowadzeniu działalności formacyjnej, wpływ państwa na obsadę stanowisk kościelnych, współpraca władz państwowych i samorządowych z wyznaniem zarejestrowanymi oraz formy ich finansowego wsparcia ze środków publicznych.

Wspólnotowy wymiar wolności religijnej czerpie swoje uzasadnienie z wolności indywidualnej wyznawców danej denominacji, dlatego też w znaczącym stopniu uwzględniony został również i ten wymiar wolności, po wzięciu pod uwagę charakterystycznych dla Słowacji uwarunkowań. Przy czym poza głównym nurtem rozważań pozostały przejawy wspólnotowej wolności religijnej nie związane z jej instytucjonalnym przejawem, a więc między innymi wspólnotowa działalność religijna poza kościołami i organizacjami religijnymi nie posiadającymi uregulowanej sytuacji prawnej.

Słowacki system ochrony wspólnotowej wolności religijnej nadal jest w fazie kształtowania się. W ostatnim czasie przyjęta została nowelizacja o dużym znaczeniu dla teźowania przedmiotowego zagadnienia. W dodatku „stare” przepisy wyznaniowe interpretowane są niejednolicie, co znalazło swoje odbicie przy omawianiu poszczególnych zagadnień poruszanych w monografii. Dynamika tych przemian nie we wszystkich aspektach ukierunkowana jest pozytywnie. Generalnie Republika Słowacka od momentu uzyskania pełnej suwerenności jest państwem gwarantującym wolność religijną – w tym wolność do zrzeszania się i uczestnictwa we wspólnotach religijnych. Państwo wspiera finansowo działalność zarejestrowanych związków religijnych – i to do tego stopnia, że wypłaca wynagrodzenia duchownym tych wyznań. Jednakże tak przyjazny stosunek do religii i religijności koncentruje się i ogranicza do związków wyznaniowych już posiadających uregulowaną sytuację prawną, w tym przede wszystkim w odniesieniu do kościołów i wspólnot religijnych tradycyjnie obecnych na słowackiej ziemi. Natomiast – przy obecnie obowiązujących limitach wyznawców, wymaganych do rejestracji wspólnoty – zarejestrowanie nowego związku wyznaniowego jest praktycznie niemożliwe.

W związku z powyższym w monografii została sformułowana następująca teza: **na Słowacji istnieje wolność w zakresie prowadzenia działalności przez różnorakie organizacje religijne, jednakże współpraca z państwem, w tym możliwość funkcjonowania w sferze publicznoprawnej oraz finansowego wsparcia z budżetu państwa – na zasadzie**

równouprawnienia – zastrzeżona jest dla tych związków religijnych, które już istnieją i już zostały zarejestrowane.

Zastrzeżenie poczynione w drugiej części tezy powoduje, że nie można stwierdzić, iż na Słowacji mamy do czynienia z pełną wolnością religijną w jej wspólnotowym aspekcie. Oczywiście zostało to poparte konkretnymi ustaleniami, dowodzącymi w pewnym stopniu zasadność wprowadzania określonych ograniczeń.

Założenia metodologiczne

Przyjmując za słuszne założenie, że istnieje wspólny obszar zainteresowań nauk badających strukturę i funkcje społeczeństwa oraz ukierunkowanych na poznanie roli i zachowań jednostek w społeczeństwie, czyli nauk społecznych, do których zalicza się stanowiące główny obszar omawianej monografii prawo, ale też między innymi politologię, socjologię i ekonomię, należało stwierdzić, że dopuszczalne, a nawet pożądane jest stosowanie tak zwanego eklektyzmu metodologicznego, a więc wykorzystania różnych metod oraz technik badawczych. Dlatego też metodami badawczymi, czyli sposobami postępowania w celu poznania naukowego zastosowanymi w celu udowodnienia tezy opracowania i osiągnięcia celów przed nim stawianych zostały metody: historyczna (prawnohistoryczna i związana z nią metoda genezy norm prawnych), komparatystyczna (prawnoporównawcza), opisowa oraz formalno-dogmatyczna (dogmatycznoprawna). Zastosowanie tak różnych metod okazuje się celowe w przypadku prezentowania zagadnień, które nie były wcale lub tylko w znikomym stopniu omówione w polskiej doktrynie, oraz gdy zamierzone jest ukazanie nie tylko obowiązujących przepisów prawnych i ich miejsca w systemie prawa, ale też przyczyny takiego, a nie innego ich brzmienia oraz formy, a także wskazania przydatności wypracowanych rozwiązań w innych warunkach.

W ramach założeń metodologicznych ustalić należało także kwestie terminologiczne. Poza zakresem opracowania pozostało rozstrzygnięcie zależności zachodzących między „wolnością religii”, a „wolnością religijną”. Użyte w tytule określenie „wolność religijna” w zasadzie jest uproszczoną wersją zwrotu zawierającego terminy „wolność myśli, wyznania religijnego i wiary”, którym posługuje się obecnie obowiązująca słowacka Konstytucja z 1993 r. Bez wątplenia oba określenia nie zawierają się w sobie całkowicie, nie są tożsame – wolność myśli przekracza to, co można rozumieć pod pojęciem wolności religijnej, jednakże na potrzeby czynionych rozważań takie uproszczenie wydaje się uprawnione.

Tak jak ma to miejsce w prawie polskim, także w prawie słowackim należy jasno rozróżnić prawo wyznaniowe i prawo wewnętrzne związków wyznaniowych – kościołów i (innych) wspólnot religijnych. Na terenach słowackich termin „prawo wyznaniowe” został wprowadzony w XIX wieku i w języku słowackim przybrał formę *konfesné právo*, oznaczając stanowione przez państwo regulacje prawne, przede wszystkim dotyczące funkcjonowania kościołów i wspólnot religijnych, ale też innych form realizacji wolności sumienia i wolności religijnej. Warto przy tym zauważyć, że wśród słowackich prawników, także nauczycieli akademickich, znajomość tego określenia i znaczenia pod nim ukrytego nie jest powszechna. Wynikać to może z faktu, że na Słowacji prawo wyznaniowe w zasadzie nie jest traktowane jak odrębna dyscyplina prawnicza.

W doktrynie słowackiej można spotkać również pogląd, zgodnie z którym do prawa wyznaniowego zalicza się nie tylko regulacje stanowione przez państwo, ale również te, które

państwo uznaje jako obowiązujące, choć są stanowione przez podmioty wyznaniowe, a więc *de facto* są prawem wewnętrznym danego kościoła lub wspólnoty religijnej. Jednak w monografii za właściwsze zostało uznane wskazanie, że prawo wyznaniowe obejmuje nie tyle uznawane przez państwo przepisy wewnętrznego prawa kościołów i wspólnot religijnych, co formalnie potwierdzone przez państwo – chociażby przez zawarcie stosownych umów, czy to międzynarodowych, tak jak może mieć to miejsce w przypadku Kościoła Katolickiego, czy też umów wewnątrzpaństwowych, tak jak mam to miejsce w przypadku innych kościołów i wspólnot religijnych, lub też poprzez inny akt uznania prawnej podmiotowości danego związku wyznaniowego.

Wydów przeprowadzony w opracowaniu został poparty licznymi odwołaniami zarówno do literatury przedmiotu, jak i do słowackich i czechosłowackich aktów prawnych i orzecznictwa, przy czym liczba poczynionych odwołań przewyższa w znacznej mierze większość dotychczas powstałych opracowań, także słowackich. Bibliografia obejmująca wykaz źródeł i literatury zawiera ponad 160 aktów prawnych i dokumentów, przedstawionych w porządku alfabetycznym. Zabieg taki uzasadnia m.in. przekraczający ramy opracowania spór doktrynalny i w pewnym zakresie również praktyczny, związany z różnym podejściem do normatywności, a w związku z tym również do struktury hierarchicznej, poszczególnych elementów zawartych w wykazie. Wątpliwości dotyczą chociażby charakteru i powszechnej obowiązawalności umów zawieranych między państwem, a wspólnotami religijnymi. Ponadto rozważania zawierają odwołania do blisko 50 orzeczeń sądów i trybunałów. Cechą charakterystyczną współczesnego słowackiego systemu prawnego, również w zakresie praktycznym, jest odwoływanie się nie tylko do regulacji z czasów czechosłowackich, ale też do współczesnych regulacji i sądowych orzeczeń czeskich. Praktyka ta istnieje pomimo braku formalnych podstaw. Niemniej jednak o jej akceptowalności świadczą np. bezpośrednie i afirmacyjne odwołania czynione przez słowacki Sąd Konstytucyjny, *expressis verbis* uznający zasadność przywoływania w słowackim orzecznictwie orzecznich poglądów czeskiego Sądu Konstytucyjnego. Punktem odniesienia było także blisko 540 pozycji literatury przedmiotu, w większości w języku słowackim, ale też w językach: czeskim, polskim, angielskim, niemieckim, węgierskim, rosyjskim, włoskim, hiszpańskim i łacińskim. Odwołania te w znacznej mierze są pierwszymi w polskiej literaturze. Liczne z przywołanych aktów prawnych były po raz pierwszy przetłumaczone na język polski, a niektóre z wcześniejszych tłumaczeń zostały poprawione.

Struktura pracy

W opracowaniu wyodrębniono sześć rozdziałów, uzupełnionych dodatkiem (appendix) zawierającym autorskie wykresy i tabele dotyczące współczesnej słowackiej struktury wyznaniowej, w tym przede wszystkim liczebności kościołów oraz wspólnot religijnych ustalonej na podstawie powszechnego spisu ludności z 2011 r. oraz kształtowania się liczby wiernych poszczególnych kościołów i wspólnot religijnych podczas powszechnych spisów ludności w latach 1991, 2001 i 2011.

W Rozdziale pierwszym przedstawiona została geneza słowackich regulacji wyznaniowych. Na ukształtowanie pozycji kościołów i innych związków wyznaniowych w danym państwie wpływ mają tradycje kulturowe, w tym historyczne oraz sytuacja polityczna. Sięgnięcie do historycznych wydarzeń i przedstawienie okoliczności im towarzyszących umożliwia

późniejsze pojęcie szeroko rozumianej sytuacji wyznaniowej na Słowacji, ze szczególnym uwzględnieniem jej waloru wyznaniowo-prawnego.

W Rozdziale drugim omówiona została konstytucyjna „wolność myśli, sumienia, wyznania religijnego i wiary”, będąca na Słowacji podstawą wspólnotowej wolności religijnej. W analizach tych główny nacisk został położony na określeniu podmiotów, przedmiotu oraz granic wolności religijnej. Został także przedstawiony zarys prac nad współczesną Konstytucją Słowacji z perspektywy prawno-wyznaniowej.

W kolejnym rozdziale zostały zaprezentowane zagadnienia dotyczące formy oraz zakresu i charakteru regulacji zawartych w umowach i ustawach określających gwarancje swobody działalności kościołów i wspólnot religijnych na Słowacji. Omówiłem także teoretyczne kwestie dotyczące m.in. pozycji poszczególnych rodzajów aktów prawnych – w których regulowane są kwestie związane z wolnością religii – w hierarchii źródeł prawa powszechnie obowiązującego na Słowacji oraz zagadnienia dotyczące konkretnych rozwiązań przyjętych przez słowackiego prawodawcę. Szczególny nacisk został położony na ogólne rozwiązania, stanowiące podstawę dalszych, bardziej szczegółowych regulacji związanych przede wszystkim ze wspólnotową wolnością religii, jakimi są umowy (w tym Umowa podstawowa, określana także mianem konkordatu), zawarte przez Słowację ze Stolicą Apostolską oraz z innymi niż Kościół Katolicki kościołami i wspólnotami religijnymi o uregulowanej sytuacji prawnej. Rozważania i ustalenia poczynione w związku z omawianiem Umowy podstawowej stanowią istotne *novum* w literaturze przedmiotu.

Czwarty rozdział poświęciłem systemowi instytucjonalnych gwarancji wolności religijnej. Jako części tego systemu zostały potraktowane elementy wywodzone z konstytucyjnych założeń ochrony wolności i praw człowieka – czyli ochrona sądowa o ogólnym charakterze oraz niejako specjalistyczna działalność Sądu Konstytucyjnego, Publicznego obrońcy Praw (Ombudsmana) i Najwyższego Urzędu Kontroli – a także działalność państwowych podmiotów odpowiedzialnych za relacje państwo – kościoły i wspólnoty religijne. Niewątpliwie, jako instytucjonalizację gwarancji wolności religijnej, skutkującą nadaniem jej praktycznego wymiaru wspólnotowego, należało potraktować rejestrację kościołów i wspólnot religijnych, dzięki której uzyskują one osobowość prawną uznawaną przez państwo.

Warto zauważyć, że o ile pierwsza część monografii ma wydźwięk w znacznej mierze teoretyczny i ustrojowy, o tyle ostatnie rozdziały opracowania (piąty i szósty) traktują o praktycznych (materiałnych) aspektach wspólnotowej wolności religijnej. Takie ukształtowanie treści wynika z ciągu historycznego, w którym późniejsze rozwiązania są efektem rozwiązań wcześniejszych, oraz z założenia, że właściwe jest przejście od ogółu do szczegółu. W Rozdziale piątym przedstawione zostały konkretne gwarancje umowne i ustawowe w zakresie działalności formacyjnej kościołów i wspólnot religijnych – zwłaszcza odnośnie swobody wychowania i wykształcenia religijnego w szkołach kościelnych (wyznaniowych) oraz państwowych, a także duszpasterstwa w Siłach Zbrojnych i formacjach uzbrojonych, a także duszpasterstwa osób pozbawionych wolności. Z kolei w rozdziale ostatnim omówione zostały ekonomiczne gwarancje wspólnotowej wolności religijnej, obejmujące finansowanie działalności kościołów i wspólnot religijnych z budżetu państwa, za pośrednictwem przede wszystkim Ministerstwa Kultury i jego Departamentu Kościelnego, ale też za pośrednictwem Ministerstwa Pracy, Spraw Socjalnych i Rodziny, Ministerstwa Edukacji, Rady Ministrów, Ministerstwa Sprawiedliwości oraz Ministerstwa Obrony. Został też

zarysowany system finansowania działalności wyznaniowej przez samorząd terytorialny, a także za pomocą pośredniej formy finansowania, za jaką w pewnym sensie można uznać podatki, czy też restytucja majątku podmiotów wyznaniowych, przejętego przez komunistyczne państwo.

Każdy rozdział został podsumowany w oddzielnym punkcie zamieszczonym bezpośrednio po rozważaniach dotyczących zagadnienia omawianego w danej części opracowania.

Osiągnięte wyniki

Słowackie regulacje rangi konstytucyjnej, odnoszące się do wolności myśli, sumienia, wyznania religijnego i wiary, będące podstawą formalnego kształtowania wspólnotowej wolności religijnej, co do zasady znajdują się w głównym nurcie regulacji obowiązujących we współczesnych demokratycznych państwach prawnych. Podobnie jest, jeśli chodzi o powszechnie obowiązujące postanowienia umowne, wynikające przede wszystkim z umów międzynarodowych, zawieranych między Republiką Słowacką, a Stolicą Apostolską, i wzorowanych na nich umowach krajowych (wewnątrzpaństwowych), jakimi są umowy zawarte między Republiką Słowacką a zarejestrowanymi kościołami i wspólnotami religijnymi, które zgłosiły do tych umów akces.

Przeprowadzone badania wykazały, iż na Słowacji istnieje wolność w zakresie prowadzenia działalności przez różnorakie organizacje religijne – czy to o uregulowanej sytuacji prawnej, jako kościoły i wspólnoty religijne, czy też działające w innej formie. Jednakże współpraca z państwem, w tym możliwość funkcjonowania w sferze publicznoprawnej oraz finansowego wsparcia z budżetu państwa – na zasadzie równouprawnienia – zastrzeżona jest dla tych związków religijnych, które już istnieją i już zostały zarejestrowane. Ponadto proklamowana wolność działalności organizacji religijnych formalnie ograniczona jest „słowackim porządkiem prawnym”, to znaczy niemożnością prowadzenia działalności religijnej przekraczającej granice naznaczone prawem państwowym (w rozumieniu prawa krajowego i unijnego), przy czym zastrzeżenie takie nie odbiega od ograniczeń stosowanych w innych państwach.

Specyficznym elementem rozwiązań słowackich jest natomiast praktyka zmierzania do jak najszerszego regulowania stosunków między państwem a kościołami i wspólnotami religijnymi w drodze umownej, a więc jako podstawę przyjmującą konsensus, a nie (tylko) wykorzystującą imperium państwowe drogę ustawową, która nawet jeśli poprzedzona jest konsultacjami i wykorzystuje w procedurze legislacyjnej przedstawicieli suwerena, to jednak pozostaje w zasadzie specyficzną czynnością jednostronną. Biorąc pod uwagę doświadczenia słowackie wypada stwierdzić, że mimo znacznych trudności, związanych z procedowaniem zawierania umów, podjęty trud jest opłacalny. Dzięki umowom zawieranim z kościołami i wspólnotami religijnymi państwo w szerszym stopniu urzeczywistnia reguły demokracji i zapewnia poszanowanie wolności religijnej, niż ma to miejsce przy regulacjach tylko ustawowych.

Głównym państwowym podmiotem odpowiedzialnym za kwestie wyznaniowe jest Departament Kościelny, będący komórką organizacyjną Ministerstwa Kultury, podczas gdy jego polski odpowiednik – Departament Wyznań Religijnych oraz Mniejszości Narodowych i Etnicznych funkcjonuje w Ministerstwie Spraw Wewnętrznych i Administracji. Poza tym oba departamenty różni zakres działalności, widoczny w samych ich nazwach. W tym kontekście warto zaznaczyć, że w polskiej praktyce od jakiegoś czasu wyraźnie przebrzmiewa pogląd,

zgodnie z którym uzasadnione by było przeniesienia właściwości w sprawach „wyznań religijnych oraz mniejszości narodowych i etnicznych” z Ministra Spraw Wewnętrznych (i Administracji) na Ministra Kultury. Jednak mimo niewątpliwych zalet takiego rozwiązania, z których jedną z najważniejszych jest pokazanie, że państwo stara się unikać ingerencji w sprawy wyznaniowe (wszak Ministerstwo Spraw Wewnętrznych jest tak zwanym resortem siłowym, czego nie można powiedzieć o Ministerstwie Kultury), należy stwierdzić, że obecne umiejscowienie „wyznań religijnych” w strukturze polskiej administracji jest właściwsze. Kwestie wyznaniowe, a przede wszystkim ich wspólnotowy wymiar, z punktu widzenia państwa znacznie przekraczają swoim zakresem to, co można zaliczyć do sfery kultury. Dobitnie pokazują to przede wszystkim powszechnie znane doświadczenia państw zachodnich, zwłaszcza w przeciągu ostatnich kilkunastu lat. Natomiast jak wskazują polskie doświadczenia umiejscowienie merytorycznego departamentu zajmującego się organizacjami wyznaniowymi w resorcie spraw wewnętrznych nie musi negatywnie wpływać na swobodę realizacji wspólnotowej wolności religijnej, a w związku z tym nie wpływałoby na co do zasady pozytywną ocenę Słowacji w zakresie tezy monografii.

Biorąc pod rozwagę poczynione powyżej uwagi należało zauważyć, że również Słowacja zdaje się zabezpieczać swoje interesy państwowe, głównie związane z bezpieczeństwem i porządkiem publicznym w aspekcie wyznaniowym, choć czyni to raczej zaostrzając warunki niezbędne do usankcjonowania prawnego funkcjonowania kościołów i wspólnot religijnych.

Kolejnym oryginalnym słowackim rozwiązaniem pozytywnie wpływającym na realizację wspólnotowej wolności religijnej było powołanie działającego w latach 1997 – 2011 Instytutu do Spraw Relacji Państwo–Kościoł. Dzięki niemu Słowacja zyskała aktywnie działający na niwie naukowej (przede wszystkim poprzez publikacje oraz organizowanie i uczestniczenie w konferencjach) zespół ekspertów, zajmujących się ważnymi z punktu widzenia państwa sprawami. Odnosząc to do warunków polskich oczywiście można stwierdzić, że działania takie mogą być prowadzone chociażby przez organizacje pozarządowe – by wspomnieć tylko najważniejszą z nich i najprężniej działającą, jaką jest Polskie Towarzystwo Prawa Wyznaniowego. Przy czym należy pamiętać, że opracowania powstające w organizacjach pozarządowych, niekoniecznie muszą uwzględniać zainteresowania organów państwa. By to osiągnąć, niezbędne jest finansowanie przez państwo pożądanego przez nie aktywności naukowo-eksperckiej. Można zakładać, że okoliczności społeczne i kierunki zmian w przestrzeni kulturowej, ściśle połączone z zagadnieniami wyznaniowymi, w tym związanymi ze wspólnotową wolnością religii spowodują zwiększone zapotrzebowanie na tego rodzaju aktywność.

Szczególnie interesujące z punktu widzenia gwarancji wspólnotowej wolności religijnej jest rejestrowanie kościołów i wspólnot religijnych na Słowacji. W zestawieniu z polskimi warunkami zwraca uwagę przede wszystkim ustanowienie na Słowacji bardzo wysokiego progu liczby deklaracji niezbędnych do uzyskania przez kościół lub wspólnotę religijną wpisu do Rejestru, skutkującego uzyskaniem przez nie osobowości prawnej. Kolejnym charakterystycznym elementem jest wymóg, by osoby popierające wpis były obywatelami słowackimi na stałe zamieszkującymi terytorium Słowacji i nie tylko wyrażały niejako sympatyzowanie nawet nie tyle, co z ubiegającym się o wpis kościołem lub wspólnotą religijną, a z samym faktem ubiegania się przez nie o ten wpis – tak, jak ma to miejsce w Polsce, ale by deklarowały przynależność do tego konkretnego kościoła lub wspólnoty religijnej – tak, jak ma to miejsce na Słowacji.

Wymóg przynależności, a nie jedynie sympatyzowania z ideą wpisu do rejestru można by było uznać za uzasadniony, jednakże zgodnie z obowiązującą w Polsce zasadą poszanowania wolności sumienia i wyznania nie można od nikogo żądać składania deklaracji w tym zakresie. W efekcie w warunkach polskich ograniczenie wnioskodawców do wyznawców byłoby jaskrawym złamaniem (pisemna i to notarialnie poświadczona deklaracja z podaniem danych osobowych) wolności sumienia i wyznania. Jak się zdaje, to polskie rozwiązanie jest właściwsze.

Również warunek stałego przebywania na terytorium Słowacji przez słowackich obywateli jest trudny do przyjęcia – jak inaczej, niż utrudnieniem uzyskania wpisu do Rejestru sensownie uzasadnić dzielenie w tym przypadku obywateli ze względu na miejsce trwałego pobytu?

Właściwszym rozwiązaniem, również skutkującym możliwością lepszego zapewnienia bezpieczeństwa państwa i porządku publicznego jest określenie odpowiednio wysokiego progu wymaganych deklaracji przynależności, ewentualnie popierania kościoła lub wspólnoty religijnej (innego związku wyznaniowego) ubiegającego się o wpis. Choć znowu, określony na Słowacji próg stanowiący ponad 1 % obywateli kraju jest przesadnie wysoki. Zwłaszcza jeśli zestawimy go z koniecznością przynależności i trwałego przebywania. Właśnie te elementy, związane z realizacją wspólnotowej wolności religijnej, uniemożliwiają stwierdzenie, że Słowacja gwarantuje „całkowitą wolność religijną”. Negatywem jest nie sam fakt rozróżnienia między organizacjami religijnymi prowadzącymi działalność w formie uznawanych przez państwo kościołów i wspólnot religijnych, a organizacjami realizującymi wspólnotowy wymiar wolności religijnej w innej formie, lecz faktyczne uniemożliwienie uzyskania przywilejowanego statusu kościoła lub wspólnoty religijnej przez nowe podmioty.

Odnosnie gwarancji materialnych wolności religijnej największa różnica między systemami słowackim i polskim dotyczy oczywiście finansowania działalności wyznaniowej z budżetu państwa. Dzięki finansowaniu wynagrodzeń duchownych z budżetu państwa zyskują oni w znacznej mierze większą swobodę działania, dzięki czemu też wspólnotowa wolność religijna zyskuje lepszą gwarancję urzeczywistnienia, co powinno skutkować także większymi korzyściami dla państwa. Z drugiej strony będąc płatnikiem, państwo może uzyskiwać w sposób formalny i nieformalny większą wiedzę na temat funkcjonowania kościołów i wspólnot religijnych. Zasadniczo fakt ten powinien pozytywnie wpływać chociażby na bezpieczeństwo państwa i porządek publiczny, jednakże rodzą się wątpliwości, czy rzeczywiście byłoby to dobre dla wolności religijnej. W takiej sytuacji szczególnie zagrożona wydaje się autonomia kościołów i wspólnot religijnych.

Oceniając właściwość regulacji słowackich, zwłaszcza przy porównaniu z regulacjami polskimi, trzeba mieć na względzie opisane dokładnie w pierwszej części monografii uwarunkowania historyczne. Słowacja ma długą tradycję funkcjonowania systemu ekonomicznych gwarancji wolności religijnej zbliżonego do dzisiejszego. W Polsce sytuacja przedstawia się inaczej.

Słowacja wypracowała oryginalne rozwiązania w zakresie gwarancji wolności religijnej. Bazujące na regulacjach międzynarodowych oraz ogólnych zasadach obowiązujących w demokratycznych państwach prawnych, a przy tym nawiązujące do tradycji (historii) ukształtowanej na bogatych doświadczeniach wynikających z przynależności obecnych ziem słowackich do różnych organizacji państwowych, ale także popartych doświadczeniami własnej, samodzielnej państwowości.

Możliwość wykorzystania wyników

Nie ulega wątpliwości, że zarówno doświadczenia historyczne, jak współczesne słowackie regulacje prawno-wyznaniowe mogą stanowić cenny punkt odniesienia dla polskiej doktryny i praktyki związanej ze wspólnotową wolnością religii. Zwłaszcza w kontekście realizacji postanowień art. 25 Konstytucji RP (szczególnie ust. 5), a także postulowanych zmian ustawy z dnia 17 maja 1989 r. o gwarancjach wolności sumienia i wyznania.

Wyniki badań można wykorzystać m.in.:

- 1) do zgłoszenia postulatu uregulowania w Polsce w sposób analogiczny do słowackiego relacji między państwem, a związkami wyznaniowymi innymi niż Kościół Katolicki w drodze umownej;
- 2) do zgłoszenia postulatu zwiększenia w polskiej procedurze rejestracyjnej kościołów i innych związków wyznaniowych wymaganej liczby osób deklarujących poparcie wniosku rejestracyjnego, przy czym bazując na doświadczeniach słowackich należałoby unikać tworzenia progów uniemożliwiających rejestrowanie nowych organizacji religijnych;
- 3) w dyskusji dotyczącej postulatu zlikwidowania w Polsce Funduszu Kościelnego lub zmienienia reguł jego funkcjonowania;
- 4) do zgłoszenia postulatu zwiększenia finansowania przez państwo pożądanej przez nie aktywności naukowo-eksperymentalnej z zakresu „wyznań religijnych”.

5. Omówienie pozostałych osiągnięć naukowo – badawczych

5.1. Publikacje naukowe

Poza publikacją, przedstawioną powyżej jako osiągnięcie naukowe w rozumieniu ustawy o stopniach naukowych, po uzyskaniu stopnia doktora zostałem:

- A. współautorem 2 monografii: M. Bożek, M. Karpiuk, J. Kostrubiec, K. Walczuk, *Zasady ustroju politycznego państwa*, Poznań 2012, ss. 241 (ISBN 978-83-63223-48-9); K. Walczuk, M. Bożek, *Konstytucyjne i ustawowe uwarunkowania organizacji i funkcjonowania Agencji Bezpieczeństwa Wewnętrznego*, Siedlce 2015, ss. 265 (ISBN 978-83-61071-83-9);
- B. autorem i współautorem 47 publikacji (artykułów, glos i wykazów aktów prawnych) w czasopiśmie naukowych, rozdziałów w polskich i zagranicznych monografiach oraz części w komentarzach (szczegółowa lista w Wykazie dorobku habilitacyjnego, Zał. nr 5);
- C. współredaktorem naukowym 4 monografii wieloautorskich: M. Bożek, P. Śwital, K. Walczuk (red.), *Instytucje demokracji bezpośredniej na tle rozwiązań konstytucyjnych i ustawowych – stan obecny oraz postulaty de lege ferenda*, Radom 2012, ss. 168 (ISBN 978-83-935366-1-0); M. Karpiuk, K. Walczuk (red.), *Prawo bezpieczeństwa publicznego*, Warszawa 2013, ss. 305 (ISBN 978-83-7520-144-4); J. Nikołajew, K. Walczuk (red.), *Wolność sumienia i religii osób pozbawionych wolności. Aspekty prawne i praktyczne*, Warszawa 2016, ss. 488 (ISBN 978-83-65414-04-5); J. Nikołajew, P. Sobczyk, K. Walczuk (red.), *Wolność sumienia i religii*

a bezpieczeństwo i porządek publiczny, Warszawa 2017, ss. 220 (ISBN 978-83-65414-72-4).

Publikując nie ograniczałem się do ośrodków akademickich, z którymi byłem związany. Wszystkie publikacje były recenzowane. Poza nielicznymi wyjątkami, przez przynajmniej dwóch niezależnych recenzentów.

Obszary naukowo-badawcze

W publikacjach naukowych, których jestem autorem, skupiłem się na zagadnieniach związanych z prawem publicznym. Warto podkreślić, że w zasadzie wszystkie wymienione poniżej obszary badań wzajemnie się przenikają i uzupełniają.

Do zagadnień, którym poświęciłem szczególną uwagę można zaliczyć:

a) zasady konstytucyjne, konstytucyjne wolności i prawa człowieka i obywatela oraz system władzy w państwie

Przy badaniu zasad konstytucyjnych szczególną uwagę zwróciłem na zasadę suwerenności, którą w prawie zasadniczo można rozumieć dwojako, jako suwerenność wewnętrzną (narodu/ludu) i zewnętrzną (państwa). Oba te elementy są ze sobą powiązane, choć nie tożsame. Co ważne, mimo podstawowego charakteru zasady suwerenności narodu okazuje się, że nieoczywiste jest już samo pojęcie narodu (Narodu). Także w polskiej debacie publicznej. (*Zasada suwerenności narodu*, w: M. Bożek, M. Karpiuk, J. Kostrubiec, K. Walczuk, *Zasady ustroju politycznego państwa*, Poznań 2012, s. 105-119). Natomiast suwerenność państwa przejawia się nie tylko w bezpośrednich relacjach międzypaństwowych, bądź w organizacjach międzynarodowych (np. wspólnotowych), ale też w stosunku państwa do międzynarodowych organów sądowiczych. (*The constitutional principle of the sovereignty of Nation and State in contrast to the jurisdiction of the International Court of Justice – an outline of relation on the example of Poland*, w: *Medzinárodný súdny dvor: slovenská a česká teória a prax. Zborník príspevkov z V. slovensko-českého medzinárodnoprávneho sympózia. Kúpele Nimnica 28.-29. septembra 2012*, Bratislava 2012, s. 73-79).

Z zasadą suwerenności narodu związane są różne formy sprawowania władzy i sposób organizacji państwa (ustrój państwa). Wydaje się, że suwerenny naród najlepiej może sprawować swoją władzę w ustroju demokratycznym, charakteryzującym się większością podejmowaniem decyzji (większościowym głosowaniem). W tym przypadku podstawowe znaczenie zyskuje *expressis verbis* wyrażona w Konstytucji RP zasada demokratycznego państwa prawnego. W tym kontekście zauważyłem, że polski ustrojodawca kształtując regulacje konstytucyjne kilkakrotnie wykazał się nieracjonalnością, zamiennie, niekonsekwentnie stosując w różnych przepisach pojęcie „państwo demokratyczne” i „demokratyczne państwo prawne”. Wszak nie są to pojęcia immanentne. Zasada demokratycznego państwa prawnego jest przy tym punktem odniesienia przy formułowaniu innych zasad ustrojowych, na co wskazuje np. orzecznictwo Trybunału Konstytucyjnego, które także poddałem analizie. (*Zasada demokratycznego państwa prawnego*, w: M. Bożek, M. Karpiuk, J. Kostrubiec, K. Walczuk, *Zasady ustroju politycznego państwa*, Poznań 2012, s. 87-104)

Z kolei z zasadą demokratycznego państwa prawnego ściśle związane są reguły rządzące relacjami między państwem, a organizacjami umożliwiającymi m.in. wspólnotowe

praktykowanie wolności religijnej. W tym przypadku bezsprzecznie szczególne miejsce zajmują kościoły i inne związki wyznaniowe. Stąd też tak ważne miejsce w kształtowaniu ustroju państwowego zajmuje zasada autonomii i wzajemnej niezależności tych wspólnot i państwa (*Zasada autonomii i wzajemnej niezależności państwa i kościołów oraz innych związków wyznaniowych*, w: M. Bożek, M. Karpiuk, J. Kostrubiec, K. Walczuk, *Zasady ustroju politycznego państwa*, Poznań 2012, s. 137-148), a także zasada bilateralności, bezpośrednio związana z wymogiem układowego sposobu regulacji stosunków między różnymi podmiotami (*Zasada bilateralności*, w: A. Mezglewski (red.), *Leksykon prawa wyznaniowego*, Warszawa 2014, s. 561-568).

Uwzględniając polskie doświadczenia zająłem się również pytaniem, czy Słowacja musi być państwem świeckim, chcąc pozostać demokratycznym państwem prawnym. Doszedłem do wniosku, że niekoniecznie. Niekiedy wręcz przybranie formy wyznaniowej (lub nie-świeckiej) może być szczególnie doniosłym realizowaniem najważniejszych zasad państwa demokratycznego, którymi są: równość, powszechność i większościowe decydowanie. Oczywiście przy założeniu, że będzie zagwarantowana możliwość wyznawania i praktykowania różnych religii. Kwestią otwartą pozostaje jednak celowość i słuszność porzucania świeckości państwa. Wydaje się wątpliwe, czy w warunkach europejskich przybranie przez dane państwo formy innej niż świecka rzeczywiście będzie prowadziło do realizacji założeń danej konfesji. Czy formalne określenie danego państwa, jako np. chrześcijańskie (katolickie, prawosławne, protestanckie) bądź islamskie faktycznie doprowadzi do rzeczywistego uznania wartości kształtujących dane wyznanie – a takie przecież jest założenie uznania jakiegoś państwa za wyznaniowe. Nawet przy demokratycznej dobrowolności podejmowania decyzji przez suwerena. (*Slovakia as a Secular Democratic State Ruled by Law – the Only Possibility? Theoretical Considerations*, w: L. Orosz, M. Breichová Lapčáková, T. Majerčák (ed.), *20 rokov Ústavy Slovenskej republiky – I. ústavné dni. Zborník príspevkov z medzinárodnej vedeckej konferencie. Košice 3-4. októbra 2012*, II. Zväzok, Košice 2012, s. 83-93).

Kolejnym zagadnieniem konstytucyjnym, któremu poświęciłem uwagę jest charakter, znaczenie i hierarchia źródeł prawa. Silnie zaznaczone rozważania w tym temacie znajdują się m.in. w monografii stanowiącej osiągnięcie w rozumieniu ustawy o stopniach naukowych – przede wszystkim w odniesieniu do charakteru umów konkordatowych i umów między podmiotami krajowymi. W odniesieniu do prawa polskiego zająłem się szczególnym rodzajem aktów prawnych, jakimi są rozporządzenia porządkowe. Co charakterystyczne, mimo tego, że rozporządzenia porządkowe, podobnie jak wykonawcze należą do kategorii aktów prawnych rangi podustawowej, w odniesieniu do rozporządzeń porządkowych mamy do czynienia z łagodniejszym niż w przypadku hierarchicznie wyżej usytuowanych rozporządzeń wykonawczych uzależnieniem ich wydawania od uprawnień zawartych w ustawie. (*Rozporządzenie porządkowe jako akt prawa miejscowego*, w: D. Kotłowski, M. Mazuryk, K. Sadowski (red.), *Tworzenie a stosowanie prawa w Polsce. Teoria i praktyka*, Warszawa 2014, s. 277-285).

W publikacjach dotyczących „praw człowieka” zajmowałem się przede wszystkim ich źródłem, podstawowymi atrybutami, dopuszczalnością ich ograniczania, a także poszczególnymi wolnościami i prawami, głównie pozostającymi w obszarze zainteresowania prawa wyznaniowego.

Przyjmując, że uprawnienia muszą mieć jakąś podstawę normatywną, czy też wynikać z jakiejś normy założyłem, że prawa człowieka w znacznej mierze wynikają z prawa naturalnego, a w efekcie, że pozytywny prawodawca niekończąc je tworzy, tylko bardzo często je odtwarza. Natomiast za podstawowe atrybuty praw człowieka uznałem przyrodzony charakter, godność oraz równość (*Prawa człowieka a prawo naturalne*, w: M. Fałdowska, A. W. Świdorski, G. Wierzbicki, (red.), *Kultura bezpieczeństwa. Potrzeby i uwarunkowania*, t. III, Siedlce 2016, s. 99-119; *Przyrodzony charakter, godność i równość jako atrybuty praw człowieka*, w: B. Sitek, T. Jasudowicz, M. Seroka (red.), *Fides et bellum. Księga poświęcona pamięci Księdza Biskupa, Profesora, Generała Śp. Tadeusza Płoskiego*, t. II, Olsztyn 2012, s. 113-130). Wychodząc od zasady równości dokonałem też analizy zawartych w art. 18 Konstytucji RP postanowień dotyczących ojcostwa, co spotkało się ze szczególnym zainteresowaniem ze strony praktyków zajmujących się prawem rodzinnym. (*Zasada równości, a regulacje dotyczące ojcostwa w art. 18 Konstytucji RP*, w: D. Strus, A. Duk-Majewska (red.), *Administracja. Samorząd. Prawo. Księga jubileuszowa z okazji dziesięciolecia funkcjonowania Instytutu Administracji, Samorządu i Prawa Uniwersytetu Przyrodniczo-Humanistycznego w Siedlcach*, Warszawa-Siedlce 2014, s. 161-171).

Z wprowadzaniem w życie norm dotyczących konstytucyjnych wolności i praw ściśle związana jest dopuszczalność ograniczania tych wartości. Zasadnicze znaczenie mają tu poza „dedykowanymi” regulacjami konstytucyjnymi, dotyczącymi poszczególnych wolności i praw, ogólne regulacje art. 31 ust. 3 Konstytucji RP. Przepis ten wyraźnie wskazuje podstawy uzasadniające ograniczenia, jednak niezbędne jest nadanie praktycznego znaczenia określeniom w nim zawartym. (*Ochrona środowiska i ochrona przyrody a ograniczenia konstytucyjnych praw człowieka*, w: M. Górski, M. Niedziółka, R. Stec, D. Strus (red.), *Administracja publiczna a ochrona przyrody. Zagadnienia ekonomiczne, społeczne oraz prawne*, Warszawa 2012, s. 381-394; *The admissibility of limitations on constitutional freedoms and rights with regard to state security*, w: P. Stanisławski, M. Czuryk, K. Ostaszewski, J. Święcki (ed.), *Legal aspects of the efficiency of public administration*, Lublin 2013, s. 293-306; *Freedom of Religion vs. Public Safety - Selected Constitutional Aspects*, in: K. Dunaj, M. Stepnowska (ed.), *Legal security*, Warszawa 2013, s. 73-93 [uaktualniona wersja w jęz. polskim *Wolność religii a bezpieczeństwo publiczne. Wybrane aspekty konstytucyjne*, w: M. Skwarzyński, P. Steczkowski, (red.), *Polityka wyznaniowa a prawo III Rzeczypospolitej*, Lublin 2016, s. 75-89 – nie uwzględniona w Wykazie dorobku habilitacyjnego, Zał. nr 5]; *Ograniczenia wolności sumienia i religii osób pozbawionych wolności a bezpieczeństwo i porządek publiczny – aspekt konstytucyjny*, w: J. Nikołajew, K. Walczuk (red.), *Wolność sumienia i religii osób pozbawionych wolności. Aspekty prawne i praktyczne*, Warszawa 2016, s. 147-166; *Komentarz do art. 31*, w: M. Karpiuk, P. Sobczyk (red.), *Obronność, bezpieczeństwo i porządek publiczny. Komentarz do wybranych przepisów Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej*, Olsztyn 2018, s. 81-112).

Szczególne miejsce w mojej publikacyjnej działalności naukowej zajmuje wolność sumienia i religii. Poza rozważaniami zawartymi w monografii, stanowiącej osiągnięcie zgodnie z ustawą o stopniach naukowych (prawo słowackie) i w przytoczonych powyżej publikacjach zajmujących się tym zagadnieniem pod kontem dopuszczalności ograniczeń (prawo polskie), analizowałem również czeskie regulacje prawne dotyczące tego aspektu wolności (*Polskie, czeskie i słowackie regulacje dotyczące wolności myśli, sumienia i religii – zarys konstytucyjny*, w: N. Szczęch (red.), *Księga jubileuszowa z okazji 5-lecia Wydziału Prawa Wyższej Szkoły Menedżerskiej w Legnicy*, t. II, Legnica 2010, s. 221-230). Ponadto zająłem się praktycznym

aspektem wolności wyznania, jakim jest tzw. ubój rytualny (*Glosa do wyroku Trybunału Konstytucyjnego z dnia 27 listopada 2012 r. (sygn. akt U 4/12)*), „Zeszyty Naukowe KUL”, 57(2014), nr 2 (226), s. 47-58).

Następne szczegółowe zagadnienia związane z konstytucyjnymi wolnościami i prawami, którymi się zająłem, dotyczą powiązanych ze sobą prawa do informacji i prawa do prywatności. Analizy poczynione w tym zakresie uwzględniają m.in. najnowsze zmiany prawa, wynikające z legislacyjnej działalności UE (*Prawo do informacji a administracja publiczna*, w: M. Karpiuk, W. Kitler (red.), *Nauka administracji*, Warszawa 2013, s. 173-183; *Ochrona danych osobowych po reformie 2018 r. a prawo do informacji – aspekt konstytucyjny*, w: J. Taczkowska-Olszewska, M. Nowikowska, A. Brzostek (red.), *Reforma ochrony danych osobowych. Cel – narzędzia – skutki*, Poznań 2018, s. 77-90).

Tematyka ekstraordynaryjnej sytuacji, kiedy to organ należący do władzy ustawodawczej tymczasowo wykonuje obowiązki głowy państwa, a więc przedstawiciela władzy wykonawczej, została rozwinięta w kolejnej publikacji (*Konstytucyjne aspekty tymczasowego wykonywania obowiązków Prezydenta RP przez Marszałka Sejmu*, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Przyrodniczo-Humanistycznego w Siedlcach. Seria: Administracja i Zarządzanie”, 3 (104)/2015, s. 195-206 – z nieznanymi względów w czasopiśmie została opublikowana pierwotna wersja artykułu, nie uwzględniająca poprawek i licznych uzupełnień nadesionych podczas procesu wydawniczego). Konstatacją rozważań podjętych w tym artykule jest uwaga, że przy uwzględnieniu zasady demokratycznego państwa (ale bez zbytnej ingerencji prawnej), należy oczekiwać powściągliwości od Marszałka Sejmu, który znalazł się w sytuacji, gdy zmuszony jest zastępować głowę państwa, nie stając się nią. Nawet jeżeli elementem ograniczającym działania jest nie wyraźny przepis, a jedynie stosunkowo trudno definiowalna kultura prawna. Takiego podejścia do zagadnienia wymaga forma ukształtowania państwowości przez współczesnego ustrojodawcę.

Z systemem sprawowania władzy w Polsce związane jest również oparte na praktycznych doświadczeniach opracowanie przygotowane wspólnie z M. Nowikowską, dotyczące szczególnego trybu kontroli, która dokonywana jest w administracji rządowej (*Dowody w postępowaniu kontrolnym (w trybie ustawy o kontroli w administracji rządowej) i możliwość ich wykorzystania w postępowaniu karnym*, w: M. Paszkowski, D. Daniluk, M. Rzewuska (red.), *Teoretyczne i praktyczne aspekty postępowania dowodowego*, Olsztyn 2018, s. 96-111).

Kolejnym zagadnieniem z zakresu systemu władzy w państwie, który opracowywałem jest funkcjonowanie samorządu terytorialnego – w Polsce (ze szczególnym uwzględnieniem demokracji partycypacyjnej) i na Słowacji (K. Walczuk, M. Bożek, 2015, *Forms of Participatory Democracy in Polish Local Government*, in: L. Cibulka, E. Čunderlík (ed.), *Participatory Democracy in the 21st Century*, Bratislava 2015, s. 1134-1148; *Samorząd terytorialny w Republice Słowackiej*, w: M. Czuryk, M. Karpiuk, J. Kostrubiec, *Samorząd terytorialny w państwach Unii Europejskiej*, Warszawa 2015, s. 346-353). Zwłaszcza zwięzłe opracowanie zagadnień związanych ze słowackim samorządem terytorialnym należało do nieczęsto spotykanych w polskiej literaturze.

Słowacji były także poświęcone dwie kolejne publikacje: współautorska z sędzią słowackiego Sądu Konstytucyjnego (odpowiednika polskiego Trybunału Konstytucyjnego), prof. L. Oroszem, poruszająca zagadnienie kontroli wyborów sprawowanej na Słowacji przez Sąd Konstytucyjny (*Sądowa kontrola wyborów w Republice Słowackiej i jej legislacyjne*

perspektywy, „Studia Wyborcze”, t. XVI/2013, s. 77-91) i napisana wspólnie ze słowackim konstytucjonalistą, dr. T. Majerčákiem prezentacja słowackiej Rady Narodowej, czyli słowackiego parlamentu (*The National Council The Parliament of the Slovak Republic*, in: W. Paruch, B. Szmulik, J. Szymanek (ed.), *The Parliaments of the Visegrad Group*, Warszawa 2017, s. 163-197).

b) pozycja prawna oraz warunki funkcjonowania kościołów i innych związków wyznaniowych w państwie

Z zasadą demokratycznego państwa prawnego i z konstytucyjnymi wolnościami, którymi zajmowałem się w przytoczonych powyżej publikacjach ściśle związana jest pozycja prawna i warunki funkcjonowania kościołów i innych związków wyznaniowych w państwie. Ma tu też znacznie przywoływana zasada bilateralności. Sytuacja prawna organizacji religijnych uzależniona jest nie tylko od z natury rzeczy ogólnych postanowień konstytucyjnych, ale też od regulacji ustawowych, a nawet od aktów wykonawczych. Stąd też tak ważna jest administracja publiczna zajmująca się zagadnieniami wyznaniowymi (*Administracja wyznaniowa w III RP*, w: S. Jaśkiewicz, M. Mazuryk (red.), *Administracja publiczna w III RP. Dwie dekady doświadczeń*, Warszawa - Siedlce 2011, s. 487-497; *Zasada bilateralności*, w: A. Mezglewski (red.), *Leksykon prawa wyznaniowego*, Warszawa 2014, s. 561-568).

Odrębny punkt w mojej działalności naukowej stanowią publikacje dotyczące sytuacji prawnej wspólnot religijnych w innych państwach, przede wszystkim na Słowacji (*Finansowanie Kościołów i związków wyznaniowych na Słowacji*, w: P. Sobczyk, K. Warchałowski (red.), *Finansowanie Kościołów i innych związków wyznaniowych*, Warszawa 2013, s. 407-418; *Ekspertyza w sprawie rejestracji wspólnot religijnych, względnie innej formy wprowadzenia tych podmiotów do obrotu prawnego w wybranych państwach członkowskich Unii Europejskiej poza Polską (wykonana przez ekspertów powołanych przez Polskie Towarzystwo Prawa Wyznaniowego)*. *Słowacja*, „Przegląd Prawa Wyznaniowego”, t. 6 (2014), s. 252-258), ale też w Hiszpanii (*Ekspertyza w sprawie rejestracji wspólnot religijnych, względnie innej formy wprowadzenia tych podmiotów do obrotu prawnego w wybranych państwach członkowskich Unii Europejskiej poza Polską (wykonana przez ekspertów powołanych przez Polskie Towarzystwo Prawa Wyznaniowego)*. *Hiszpania*, „Przegląd Prawa Wyznaniowego”, t. 6 (2014), s. 229-234, wspólnie z J. Frączkiem).

Dynamika legislacyjna związana z funkcjonowaniem kościołów i innych związków wyznaniowych w państwie, powodująca powszechne trudności z bieżącym śledzeniem powstawania nowych aktów prawnych, skłoniła mnie do podjęcia się cyklicznego opracowywania dla „Przeglądu Prawa Wyznaniowego” zestawień nowego prawodawstwa wyznaniowego. Dzięki temu zainteresowani otrzymują zebrane w zwartej formie podsumowanie prawno-wyznaniowej działalności prawodawcy krajowego i unijnego (UE) – spis zestawień znajduje się w Wykazie dorobku habilitacyjnego, Zał. nr 5. (W tym kontekście można również wspomnieć o stosunkowo obszernym *Wykazie wybranych aktów prawnych opublikowanych w Dzienniku Ustaw RP w 2016 r., dotyczących między innymi prawa wyznaniowego w perspektywie bezpieczeństwa i porządku publicznego wraz z krótkim omówieniem*, w: J. Nikołajew, P. Sobczyk, K. Walczuk (red.), *Wolność sumienia i religii a bezpieczeństwo i porządek publiczny*, Warszawa 2017, s. 177-220, nie uwzględnionym w Wykazie dorobku habilitacyjnego, Zał. nr 5.)

c) prawne aspekty bezpieczeństwa

Kolejnym zagadnieniem, któremu poświęciłem publikacje są prawne aspekty bezpieczeństwa. Uwagę zwraca znaczny bałagan pojęciowy w tym zakresie, czego przykładem może być niejednolite nazewnictwo stosowane w Konstytucji RP i zasadniczych dla prawa bezpieczeństwa ustawach. Chodzi tu m.in. o zamienne stosowanie nietożsamyh pojęć bezpieczeństwo państwa i bezpieczeństwo publiczne (*Bezpieczeństwo publiczne, próba definicji*, w: M. Karpiuk, K. Walczuk (red.), *Prawo bezpieczeństwa publicznego*, Warszawa 2013, s. 11-22).

Wśród teoretyków i praktyków związanych z prawem bezpieczeństwa ze szczególnie dobrym przyjęciem spotkała się przygotowana we współautorstwie z M. Bożkiem monografia dotycząca prawnych podstaw organizacji i funkcjonowania Agencji Bezpieczeństwa Wewnętrznego. (Świadczą o tym m.in. bardzo liczne odwołania w B. Opaliński, M. Rogalski, P. Szustakiewicz, *Ustawa o Agencji Bezpieczeństwa Wewnętrznego oraz Agencji Wywiadu. Komentarz*, Warszawa 2017). Jej szczególność wynikała również z tego, że powstała w czasie bezpośrednio poprzedzającym planowane, ale nie zrealizowane zmiany w strukturze i zakresie działalności służb specjalnych. (K. Walczuk, M. Bożek, *Konstytucyjne i ustawowe uwarunkowania organizacji i funkcjonowania Agencji Bezpieczeństwa Wewnętrznego*, Siedlce 2015, ss. 265; M. Bożek, K. Walczuk, *Pozycja prawnoustrojowa oraz właściwość rzeczowa Agencji Bezpieczeństwa Wewnętrznego*, w: M. Karpiuk, K. Walczuk (red.), *Prawo bezpieczeństwa publicznego*, Warszawa 2013).

W publikacjach zająłem się także prawnymi aspektami działalności Policji (*Policja jako wyspecjalizowana formacja podległa Ministrowi Spraw Wewnętrznych*, w: M. Karpiuk, K. Walczuk (red.), *Prawo bezpieczeństwa publicznego*, Warszawa 2013, s. 113-132; *Działalność Policji, a konstytucyjna zasada legalizmu (praworządności)*, w: M. Czuryk, M. Karpiuk, J. Kostrubiec, K. Orzeszyna (red.), *Prawo policyjne*, Warszawa 2014, s. 41-53) oraz szczególną sytuacją związaną z zapewnieniem bezpieczeństwa państwa, gdy następuje konieczność tymczasowego wykonywania obowiązków Prezydenta RP przez Marszałka Sejmu (*Kompetencje z zakresu bezpieczeństwa państwa przynależne Marszałkowi Sejmu tymczasowego wykonującemu obowiązki Prezydenta RP*, w: M. Karpiuk, K. Orzeszyna (red.), *Bezpieczeństwo narodowe Rzeczypospolitej Polskiej. Wybrane zagadnienia prawne*, Warszawa 2014, s. 35-47).

Doświadczenie związane z praktyką zawodową wskazało na celowość poświęcenia uwagi zagadnieniom usystematyzowania wiedzy w zakresie hierarchii prawa związanego z bezpieczeństwem państwa – w jego aspekcie militarnym i tzw. wewnętrznym. (*Miejsce aktów prawa wojskowego w konstytucyjnej hierarchii źródeł prawa powszechnie obowiązującego*, w: M. Czuryk, M. Karpiuk (red.), *Prawo wojskowe*, Warszawa 2015, s. 17-26; *The hierarchy of Polish state security laws from the perspective of European integration*, in: P. Sobczyk (ed.), *Security and Globalization in the Context of European Integration. Legal Aspects*, Hamburg 2017, s. 53-66).

d) pozostałe zagadnienia

Efektym zaangażowania w opiekę nad studentami, związanego z poznaniem praktycznych uwarunkowań wejścia ich w życie zawodowe, było przygotowanie wspólnie z E. Multan dwóch opracowań dotyczących przedsiębiorczości (*Przedsiębiorczość studentów Wydziału Nauk*

Ekonomicznych i Prawnych jako podstawa doboru potencjalnych menedżerów, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Przyrodniczo-Humanistycznego w Siedlcach. Seria: Administracja i Zarządzanie”, Nr 36 (109) 2016, s. 143-160; *Rola inkubatorów akademickich w rozwoju przedsiębiorczości w Polsce*, w: M. Cisek, R. Korneć (red.), *Koncepcje w zarządzaniu organizacją wobec wyzwań współczesnej gospodarki*, Siedlce 2016, s. 99-114).

W publikacjach zająłem się także wraz z współautorkami zagadnieniami mobbingu i praw autorskich (W. Sojka, K. Walczuk, *Mobbing – socjologiczno-prawny zarys podstaw zagadnienia*, „Rocznik Administracji Publicznej” 1/2015, s. 145–161; M. Nowikowska, K. Walczuk, *Granice uprawnień bibliotek do udostępniania utworów w świetle art. 28 prawa autorskiego*, w: M. Różański, A. Dzikowski (red.), *Troska o zachowanie dóbr kultury*, Olsztyn 2018, s. 122-133).

Ponadto w 2016 r. byłem autorem serii artykułów dotyczących praktycznych aspektów samorządowego prawa administracyjnego w „Dzienniku Gazecie Prawnej”.

Szczegółowy wykaz publikacji znajduje się w Wykazie dorobku habilitacyjnego, Zał. nr 5.

5.2. Inne osiągnięcia naukowo-badawcze po uzyskaniu stopnia doktora

5.2.1 Projekty naukowo-badawcze dofinansowane w trybie konkursowym

Po uzyskaniu stopnia doktora brałem aktywny udział w projektach naukowo-badawczych, na których dofinansowanie pozyskiwane było w trybie konkursowym. W tym:

- a) kierowałem 4 projektami uczelnianymi – 3 na Uniwersytecie Przyrodniczo-Humanistycznym w Siedlcach i 1 na Akademii Sztuki Wojennej. Tematyka badań była ukierunkowana na zagadnienia związane z prawem bezpieczeństwa, zasadami konstytucyjnymi i prawem wyznaniowym;
- b) byłem członkiem zespołu w 4 projektach uczelnianych – 2 na Uniwersytecie Przyrodniczo-Humanistycznym w Siedlcach i 2 na Akademii Sztuki Wojennej. Tematyka badań była ukierunkowana na zagadnienia związane z samorządem terytorialnym, cyberbezpieczeństwem i statusem prawnym funkcjonariusza publicznego;
- c) byłem lub jestem członkiem zespołu w 2 projektach ministerialnych (Ministerstwa Sprawiedliwości i Ministerstwa Obrony Narodowej). Tematyka badań była ukierunkowana na zagadnienia związane z ochroną prawną osobowych źródeł dowodowych i cyberbezpieczeństwem;
- d) byłem członkiem zespołu w projekcie Narodowego Centrum Badań i Rozwoju, którego tematyka badań dotyczyła systemu bezpieczeństwa narodowego RP.

Ponadto jestem mentorem studentów w projekcie realizowanym przez Instytut Wymiaru Sprawiedliwości pt. *Pracownia Liderów Prawa*.

Szczegółowy wykaz projektów znajduje się w Wykazie dorobku habilitacyjnego, Zał. nr 5.

5.2.2. Nagrody za działalność naukową

Otrzymałem następujące nagrody:

- a) 1 nagrodę indywidualną Rektora Uniwersytetu Przyrodniczo-Humanistycznego w Siedlcach, za największy dorobek naukowy na Wydziale Nauk Ekonomicznych i Prawnych;
- b) 3 nagrody za zasługi dla Uniwersytetu Przyrodniczo-Humanistycznego w Siedlcach oraz za szczególne osiągnięcia.

Szczegółowy wykaz nagród znajduje się w Wykazie dorobku habilitacyjnego, Zał. nr 5.

5.2.3. Udział w międzynarodowych i krajowych konferencjach naukowych

Miałem wystąpienia na:

- a) 9 międzynarodowych konferencjach zagranicznych – tematyka wystąpień dotyczyła zagadnień z zakresu prawa wyznaniowego i prawa konstytucyjnego;
- b) 39 międzynarodowych i krajowych konferencjach w Polsce – tematyka wystąpień dotyczyła zagadnień z zakresu prawa wyznaniowego, prawa konstytucyjnego oraz prawa bezpieczeństwa.

Ponadto wziąłem:

- a) aktywny udział w 10 konferencjach i seminariach w Polsce oraz
- b) bierny, oficjalny udział na 8 konferencjach w Polsce i 1 zagranicą.

Mój aktywny udział w organizacji konferencji polegał na tym, że:

- a) w przypadku 12 konferencji w Polsce byłem członkiem komitetu organizacyjnego, z czego 5 razy byłem jego przewodniczącym;
- b) w przypadku 4 konferencji w Polsce byłem członkiem rady naukowej, z czego 1 raz byłem jej przewodniczącym.

Szczegółowy wykaz konferencji znajduje się w Wykazie dorobku habilitacyjnego, Zał. nr 5.

5.2.4. Udział w komitetach redakcyjnych czasopism naukowych

Od 2016 r. jestem członkiem komitetu redakcyjnego „Przeglądu Prawa Wyznaniowego” – czasopisma naukowego wydawanego przez Polskie Towarzystwo Prawa Wyznaniowego. W czasopiśmie tym odpowiadam za rozdziały legislacyjne.

Czasopismo zostało zakwalifikowane przez Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego do finansowania w ramach programu „Wsparcie dla czasopism naukowych”.

5.2.5. Członkostwo w organizacjach i towarzystwach naukowych

Jestem członkiem następujących organizacji i towarzystw naukowych:

- a) Polskie Towarzystwo Prawa Wyznaniowego, od 2009, w latach 2013-2016 byłem członkiem Komisji Rewizyjnej;
- b) Polskie Towarzystwo Nauk o Bezpieczeństwie, od 2014 r., jestem jego członkiem założycielem oraz członkiem Sądu Koleżeńskiego
- c) Stowarzyszenie Prawo na Drodze, od 2015 r. jako członek.

5.2.6. Opieka naukowa nad doktorantami

Jestem promotorem pomocniczym rozprawy doktorskiej przygotowywanej na Wydziale Prawa i Administracji Uniwersytetu Szczecińskiego przez mgr. Bogumiła Ciborskiego, pt. „Niezależność Narodowego Banku Polskiego w perspektywie uczestnictwa w Unii Gospodarczej i Walutowej”.

5.2.7. Opieka naukowa nad studentami

Do br. byłem promotorem:

- a) ok. 25 prac magisterskich;
- b) ok. 75 prac licencjackich.

Obecnie na Wydziale Bezpieczeństwa Narodowego Akademii Sztuki Wojennej jestem promotorem 3 prac magisterskich i 6 prac licencjackich.

Ponadto:

- a) jestem mentorem 2 studentów w ramach „Mentoringu z liderami życia publicznego”, będącego elementem organizowanego przez Instytut Wymiaru Sprawiedliwości „Programu Student Pracowni Liderów Prawa”;
- b) byłem opiekunem 2 kół naukowych, w tym m.in. opiekunem naukowy przygotowanych przez członków kół artykułów i sprawozdań przeznaczonych do publikacji w monografiach i czasopismach naukowych oraz wystąpień konferencyjnych; członkowie kół m.in. otrzymywali nagrody i naukowe stypendia ministerialne.

Dokładniejsze informacje znajdują się w Wykazie dorobku habilitacyjnego, Zał. nr 5.

5.2.8. Staże w zagranicznych ośrodkach naukowych lub akademickich

W okresie od uzyskania doktoratu odbyłem 4 staże na następujących uniwersytetach:

- a) Univerzita Jana Evangelisty Purkyne v Usti nad Labem (Rep. Czeska);
- b) Università degli Studi del Sannio di Benevento (Włochy);
- c) Univerzita Komenského v Bratislave (Słowacja) – dwukrotnie.

Dokładniejsze informacje znajdują się w Wykazie dorobku habilitacyjnego, Zał. nr 5.

5.2.9. Wykonane ekspertyzy lub inne opracowania

Od 2009 r. wykonałem kilkadziesiąt ekspertyz i raportów dla następujących podmiotów:

- a) Ministerstwo Spraw Wewnętrznych i Administracji;
- b) Kancelaria Prezydenta RP;
- c) Uniwersytet Przyrodniczo-Humanistyczny w Siedlcach;
- d) Instytut Wymiaru Sprawiedliwości;
- e) Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego.

Wykaz ekspertyz i raportów znajduje się w Wykazie dorobku habilitacyjnego, Zał. nr 5.

5.2.10 Udział w zespołach eksperckich i konkursowych

Byłem członkiem 1 zespołu konkursowego i 2 zespołów eksperckich.

Wykaz zespołów znajduje się w Wykazie dorobku habilitacyjnego, Zał. nr 5.

5.2.11. Recenzowanie projektów krajowych

Na zlecenie Wydziału Bezpieczeństwa Narodowego Akademii Obrony Narodowej byłem recenzentem 2 prac podsumowujących projekty naukowo-badawcze.

Dokładniejsze informacje znajdują się w Wykazie dorobku habilitacyjnego, Zał. nr 5.

5.2.12. Recenzowanie publikacji w czasopismach

Byłem recenzentem w następujących czasopismach:

- a) „Zeszyty Doktoranckie Wydziału Bezpieczeństwa Narodowego Akademii Obrony Narodowej”;
- b) „Język-Prawo-Społeczeństwo”;
- c) „ABC Administracji”;
- d) „Przegląd Policyjny”.

Dokładniejsze informacje dotyczące recenzji znajdują się w Wykazie dorobku habilitacyjnego, Zał. nr 5.

5.2.13. Działalność dydaktyczna

- a) Na **Politechnice Radomskiej** (obecnie Uniwersytet Technologiczno-Humanistyczny im. Kazimierza Pułaskiego) prowadziłem zajęcia na kierunku Administracja z następujących przedmiotów: Konstytucyjna ochrona praw i wolności obywatelskich, Prawo konstytucyjne, Prawo międzynarodowe publiczne, Prawo ochrony środowiska, Struktura i kompetencje naczelnych organów państwowych, System ochrony prawnej w UE, Systemy partyjne, Ustroje państw współczesnych.

- b) Na **Uniwersytecie Przyrodniczo-Humanistycznym w Siedlcach** prowadziłem zajęcia na kierunkach Administracja, Zarządzanie, Logistyka oraz na studiach podyplomowych z następujących przedmiotów: Centralne organy administracji rządowej w zakresie bezpieczeństwa publicznego, Konstytucyjny system organów państwowych, Legislacja administracyjna, Podmioty prywatne w ochronie porządku publicznego, Podstawy nauki o państwie i prawie, Podstawy prawne bezpieczeństwa państwa (i porządku publicznego), Podstawy prawoznawstwa, Prawne aspekty bezpieczeństwa publicznego, Prawo, System ochrony prawnej w UE, System wyborczy RP, Współczesne systemy polityczne, Zadania samorządu terytorialnego w zakresie ochrony bezpieczeństwa i porządku publicznego, Zarządzanie jakością w administracji, Zasady ustroju politycznego państwa.
- c) Na **Akademii Sztuki Wojennej** (wcześniej Akademii Obrony Narodowej) prowadzę zajęcia na kierunkach Administracja, Bezpieczeństwo Narodowe, Bezpieczeństwo Wewnętrzne z następujących przedmiotów: Administracja bezpieczeństwa publicznego, Administracja publiczna w Systemie Bezpieczeństwa Narodowego, Administracja publiczna w zarządzaniu kryzysowym, Mniejszości narodowe i etniczne, Naczelna, centralna i terenowa administracja rządowa, Organy ochrony bezpieczeństwa i porządku publicznego, Podstawy prawa, Postępowanie administracyjne, Prawo konstytucyjne, Prawo policyjne. Ponadto prowadzę zajęcia z przedmiotów prawnych na kursach dla oficerów Sił Zbrojnych RP.
- d) Na **Uniwersytecie Warszawskim** prowadziłem zajęcia z następujących przedmiotów: Wydział Geografii i Studiów Regionalnych – Podstawy prawne administracji publicznej, Podstawy prawne gospodarki przestrzennej i ochrony środowiska, Prawoznawstwo, Religia – społeczeństwo – zagospodarowanie przestrzenne; Studium Europy Wschodniej – Badania nad społeczeństwem. Wybrane zagadnienia nauki prawa; Centrum Studiów Samorządu Terytorialnego i Rozwoju Lokalnego – Ustrój Samorządu Terytorialnego w RP na tle orzecznictwa NSA.
- e) Na **Katolickim Uniwersytecie Lubelskim** Jana Pawła II prowadziłem zajęcia pt. Rola ABW i pozostałych służb „wywiadowczych” (AW, SWW, SKW) w zakresie zwalczania terroryzmu.

5.2.14. Działalność popularyzatorska

Od 2009 r. prowadziłem m.in. następującą działalność popularyzatorską:

- a) w 2012 r. przeprowadziłem w ramach Uniwersytetu Dziecięcego przy Uniwersytecie Przyrodniczo-Humanistycznym w Siedlcach wykład pt. „Czy borowik może strzelać”, dotyczący działalności Biura Ochrony Rządu;
- b) w 2012 r., przeprowadziłem w ramach Festiwalu Nauki w Siedlcach wykład pt. „Podmioty odpowiedzialne za bezpieczeństwo publiczne”;
- c) w latach 2013-2015 udzieliłem szeregu wypowiedzi dla TVP w charakterze eksperta, dotyczących zagadnień prawnych oraz związanych z administracją publiczną.

